

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

САЧКО І. О.,
студент, гр. П-11,
Сумський державний університет
(наук. керівник – к.ю.н., доц. Завгородня В. М.)

**Прообрази правових механізмів
функціонування територіальної оборони:
досвід західної цивілізації та втілення у
концепції Національної гвардії США**

У межах західної цивілізації концепція «озброєного громадянства» завдячує своєму виникненню містам-державам Стародавньої Греції. Кожен працездатний, вільний громадянин чоловічої статі у цих містах був зобов'язаний до військової служби, яка, переважно, мала короткочасний характер. Грецькі громадяни-солдати воювали на визначених місцях, захищаючи власні землі та поліс [1, с. 398]. На основі цього стверджуємо, що принцип територіальності, який є одним із невід'ємних для розуміння сучасних моделей територіальної оборони, сформувався ще в епоху Античності.

Після падіння у середині I ст. н. е. Західної Римської імперії концепція міліції (від лат. miles – «воїн», «солдат») або, застосовуючи синонімічний термін, ополчення, зберіглася у формі саксонського фюрда. Внаслідок саксонських вторгнень у V ст., його в тому ж вигляді було перенесено до Англії. В узагальненому плані англосаксонський фюрд втілює наступні ключові концепції: по-перше, кожен чоловік був зобов'язаний до військової

служби, громадяни-солдати, при цьому, повинні були самостійно забезпечувати власне озброєння та спорядження; по-друге, попри відсутність будь-якої формальної системи підготовки, справжня цінність фюрда полягала у можливості організовано збирати велику кількість озброєних громадян в критичних точках за якомога коротші проміжки часу [2, с. 18].

У своїй ассизі «Про озброєння», оприлюдненій у 1181 році, Генріх II Плантагенет (1154-1189) узаконив військовий обов'язок кожного дорослого чоловіка захищати англійське королівство. Згідно з нею, громадяни-солдати були зобов'язані озброюватися та споряджатися відповідно до свого соціального статусу та економічного становища. Так, в англійському законодавстві було офіційно закріплено роль міліції, що стало поворотним моментом в історії покладення урядами військових зобов'язань на громадян-воїнів. Згодом, у 1351 і 1402 роках британський парламент ухвалив закони, якими закріплювалося, що фюрд не повинен використовуватися за межами свого графства, крім випадків «великої необхідності». [2, с.18-19]. Таким чином, вперше принцип територіальності ополченських структур було втілено на законодавчому рівні. Поява цих обмежень, втім, спричинила суттєве погіршення становища британської міліції, оскільки правителі, ведучи війни на території інших держав, зверталися здебільшого не ополченців, а до найманців.

Повноцінне відродження британського ополчення прийшлося на період правління у Шотландії Марії I Стюарт (1560-1567). «Законом про володіння конем, обладунками та зброєю» було додано нові важливі положення. По-перше,

заможні особи повинні були забезпечувати ресурсами бідні верстви населення з метою озброєння та спорядження останніх. По-друге, кожне графство мало призначити власного лорда-лейтенанта, відповідального за збір місцевої міліції, перевірку озброєння та техніки, а також проведення періодичного навчання цих загонів. Загалом, у питанні внутрішньої оборони Британія залежала від ополчення аж до створення в 1661 році регулярної армії [2, с. 19].

Досвід Великої Британії перейняли і її колонії. 13 грудня 1636 року офіційно визнано датою народження Національної гвардії США. Тоді на підставі наказу Генерального суду колонії Массачусетської затоки, колоніальну міліцію для кращого захисту було організовано у три перші в Північній Америці постійні полки. Перший збір Національної гвардії США відбувся у м. Сейлем навесні 1637 року [3; 4, с. 4].

Початок збройного протистояння колоністів та індіанців з племені пекотів з Коннектикуту в 1637 р., ознаменував появу моделі захисту колоністами свого кордону, яка застосовувалася протягом наступних 250 років. В її основі лежала безпосередня народна ініціатива до захисту своїх поселень. Про вирішальне значення реалізації такої моделі громадян-солдатів у вигляді американській міліції для ранньої англійської колонізації свідчить те, що у період з 1620 по 1775 р. колонії однієї лише Нової Англії вистояли у шести індіанських війнах, придушили три великі індіанські повстання, а також успішно відбивали чисельні набіги індіанців на американський кордон. [4, с. 5; 5, с. 5].

Під час Війни за незалежність США більшість полків Континентальної армії, командування якою здійснював Дж.

Вашингтон, були набрані з міліції. Це є об'єктивною підставою, аби характеризувати Континентальну армію в її загальному вигляді як ополченську структуру.

Батьки-засновники нової американської нації, шукаючи консенсус стосовно структури майбутнього уряду, приділили інституту міліції значну увагу. Маємо усі підстави констатувати, що Законом про міліцію 1792 року [6] було формально закріплено основоположні атрибути Національної гвардії США як резервного компоненту регулярної армії. Так, про неї як про резервну ланку говоримо, спираючись на відсутність у президента повноважень щодо використання міліції за межами країни; також відзначаємо її територіальний розподіл за штатами. Про повноцінну ж приналежність Національної гвардії до Армії США, відповідно до Закону, свідчить, зокрема, рівність обсягу виплат і допомоги міліціонерам тому, що передбачений солдат у будь-якої іншої ланки американської армії, а також аналогія у переліку правил війни, яких ці суб'єкти повинні були дотримуватися. У тексті нового Закону про міліцію 1903 року [7] цей статус Національної гвардії набув лише більш чіткого вираження в дещо конкретніших формулюваннях, а назва «Національна гвардія США» вже офіційно замінила термін «міліція» («ополчення»).

Поразка у 1783 року конфедеративних штатів Півдня, й повалення, разом з тим, рабовласницького ладу в США, ознаменувало період Реконструкції Півдня. До складу ополчення приєднувалася велика кількість афроамериканців. Тож стверджуємо, що в цей період в активне русло увійшло викорінення расової сегрегації в

тому числі й в ополченських (міліцейських) структурах, та, відповідно, в сфері відносин, пов'язаних зі службою у Національній гвардії США у тому вигляді, в якому вона існує нині.

Внаслідок прийняття у 1903 року нового Закону про міліцію, Національна гвардія офіційно перетворилася на організований, навчений та оснащений федеральний резерв Армії США. Того ж року було розширено обсяг федерального контролю над нею. Закон же Про національну оборону 1916 року офіційно закріпив за Національною гвардією статус основної структурної складової резерву регулярної армії. Ним також було встановлено кваліфікаційний стандарт для офіцерів Національної гвардії – їм дозволено відвідувати школи Армії США; вимагалася перевірка й визнання кожного її підрозділу Військовим Міністерством США. Наостанок, підрозділи Національної гвардії мали організовуватися за зразком підрозділів регулярної армії [2, с. 10; 4, с. 16].

Три з п'яти дивізій Збройних сил США, що першими ступили на поле бою Першої світової війни у 1917 року, представляли саме Національну гвардію. Її частини були організовані за штатами у дивізії, які становили 40% бойової потужності Американських експедиційних сил. Красномовно те, що за підсумками Першої світової війни бійці 30-ї піхотної дивізії, яка складалася переважно з гвардійців із штатів Південної та Північної Кароліни і Теннессі, загалом удостоїлися найбільшої кількості медалей Пошани – найвищої військової нагороди США [4, с. 17].

У боях Другої світової війни були задіяні усі 18 дивізій Національної гвардії США. Фундамент формування

у Національної гвардії власних повітряних одиниць було покладено ще до Першої світової війни – в її розпорядженні було двадцять дев'ять авіаційних підрозділів. Вони піддалися реорганізації, що почалася в 1921 році, внаслідок чого були остаточно приведені у належну бойову готовність фактично напередодні вступу США у Другу світову війну 7 грудня 1941 року. Всього на фронт було мобілізовано понад 300 тис. гвардійців [3; 4, с. 20, 23].

Навряд чи внесок Національної гвардії США у перемогу антигітлерівської коаліції над країнами Осі за підсумками Другої світової війни вдасться переоцінити. Вичерпним є той факт, що успіх Союзників у битві за острів Гуадалканал восени 1942 року досягненню якого найбільшою мірою посприяв її 164-й піхотний полк, який першим серед великих частин американської армії перейшов до наступальних дій, допомігши, відповідно, позитивно переломити хід подій на тихоокеанському фронті.

Авіаційні підрозділи Національної гвардії, служба яких під час Другої світової війни також було високо відзначена, у 1947 року стали частиною Військово-повітряного корпусу армії США, а згодом і Повітряних сил армії США. [3; 4, с. 20, 23].

В період холодної війни американські гвардійці воювали на Далекому Сході, зокрема, близько 140 тис. налічувалося на території Республіки Корея у 1950 році; дислокувалися в Європі та Центральній Америці. Після падіння Берлінського муру в 1989 році солдати Національної гвардії США вирушили до Південно-Західної

Азії та на Балкани, маючи на меті реалізацію нової стратегії національної безпеки [2, с. 10].

Початок ХХІ ст. знаменується виникненням низки дилем у сфері світової та, разом із цим, американської національної безпеки. Внаслідок шокуючого терористичного акту в Нью-Йорку 11 вересня 2001 року перед Міністерством національної безпеки США постало питання про те, наскільки адекватною, задовільною є професійна і спеціальна підготовка гвардійців для ефективної боротьби з тероризмом, і чи варто, з огляду на появу в них нових обов'язків, звільнити їх від участі у військових операціях за кордоном. На користь необхідності сприяння дискусії з цього приводу, говорить те, що більшість з них щорічно витрачають щонайменше 100 днів на несення військової служби. До слова, ще станом на 2010 р., 30% американського контингенту, розташованого в Іраку, складала солдати Національної гвардії [8].

На сьогоднішній день, згідно з американським законодавством, сферою відповідальності резервних формувань, а отже й Національної гвардії США як основного з них, є, зокрема, використання військових формувань на території США для допомоги населенню під час стихійного лиха або наведення порядку [8].

Підсумовуємо, що на прикладі Національної гвардії США маємо змогу простежити історичні етапи перетворення розрізненого набору місцевих сил оборони на не просто законодавчо організовані сили територіальної оборони, а й на загалом еталонний армійський резерв. Саме тому характеризуємо Національну гвардію США як максимально універсальну структуру територіальної

оборони. Відповідно, стандарти її організації, на наш погляд, мають розглядатися іншими державами світу як еталонні, а отже їх запозичення та реалізація є виключно перспективним напрямом діяльності національних урядів.

1. Christ M. R. Conscription of Hoplites in Classical Athens. *The Classical Quarterly*. 2001. Vol. 51. N. 2. Pp. 398-422. URL: <https://www.jstor.org/stable/3556519>

2. Doubler M. D. I am the Guard: A History of the Army National Guard, 1636-2000. Washington, D. C.: Army National Guard, 2001. 374 p. URL: <https://www.nationalguard.mil/portals/31/Documents/About/Publications/Documents/I%20am%20the%20Guard.pdf>

3. How We Began. *National Guard*. URL: <https://www.nationalguard.mil/About-the-Guard/How-We-Began/>

4. Hylton R. Citizen Soldiers: An Illustrated History of the National Guard. Washington, D. C.: National Guard Bureau, 1994. 33 p. URL: <https://www.nationalguard.mil/portals/31/Documents/About/Publications/Documents/Citizen%20Soldiers%20-%20Illustrated%20History%20of%20the%20Army%20National%20Guard.pdf>

5. Andresen M. W. The New England Colonial Militia and its English Heritage: 1620 - 1675: research report. U. S. Army Command and General Staff College, 1979. 95 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA076328.pdf>

6. Militia Act of 1792. URL: <https://www.mountvernon.org/education/primary-sources-2/article/militia-act-of-1792/#:~:text=The%20Militia%20Act%20of%201792,Militia%20throughout%20the%20United%20States.>

7. Militia Act of 1903. URL: https://www.law.cornell.edu/topn/militia_act_of_1903

8. Национальная гвардия США и всего мира. *Кієвській телеграфъ*. URL: <https://web.archive.org/web/20100414033842/http://www.telegrafua.com/373/world/7429>